

Asia Esittävä taiteilija, opetustoiminta

Hakija J

Annettu 31.1.2023

Tiivistelmä

Avoimessa tiedetapahtumassa pidettyä luentoa pitävää professoria ei pääsääntöisesti pidetä esittävänä taiteilijana. Suurelle yleisölle suunnattua tiedetapahtumaa ei pidetä tekijänoikeuslain 14 § mukaisena opetustoimintana.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. Hakija on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa tekijänoikeuslain 45 §:ssä tarkoitetun esittävän taiteilijan ja 14 §:n mukaisen opetustapahtuman määrittelystä. Hakija on kertonut, että julkiseen, suurelle yleisölle suunnattuun tiedetapahtumaan on kutsuttu esiintyjäksi tietyn oppialan professori. Oletetaan, että esityksen pohjana oleva luento ylittää teoskynnyksen. Hakija kysyy ensiksi, voiko esiintyjän tulkita tekijänoikeuslain 45 §:n mainitsemaksi esiintyväksi taiteilijaksi, jolloin esiintyjälle syntyvät myös samassa pykälässä mainitut lähioikeudet?
2. Toiseksi, jos vastaus ensimmäiseen kysymykseen on myönteinen, voiko esiintyjä kieltää yleisöltä samassa pykälässä mainitun esityksen tallentamisen laitteelle, jonka avulla esitys voidaan toisintaa, ja onko esimerkiksi esityksen videoiminen matkapuhelimella tulkittavissa mainitun kaltaiseksi tallentamiseksi?
3. Kolmanneksi, jos myös vastaus toiseen kysymykseen on myönteinen ja esiintyjä on luovuttanut yksinoikeuden esityksensä kuvaamiseen tapahtuman järjestäjätaholle, voiko tapahtuman järjestäjä kieltää esityksen tallentamisen kysymyksessä kaksi mainitulla tavalla?

4. Neljänneksi, vaikka yleisötilaisuus ei professorin opetustehtäviin varsinaisesti kuulukaan, voiko hänen tilaisuudessa pitämänsä esityksen tulkitakin tekijänoikeuslain 14 §:n mukaiseksi opetustoiminnaksi, jolloin yleisöllä olisikin mahdollisuus valmistaa esityksestä kappaleita väliaikaiseen käyttöön, ja onko esityksen videoiminen matkapuhelimella tulkittavissa mainitun kaltaiseksi kappaleen valmistamiseksi väliaikaiseen käyttöön?

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

5. Tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja TekijäL:n soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova. Tekijänoikeusneuvosto ei ratkaise näyttökysymyksiä, ei ota kantaa osapuolten välisiin sopimuksiin eikä muihin lainsäädännöllisiin suojamuotoihin.

Tekijänoikeudesta ja esittävästä taiteilijasta sekä opetustoiminnasta

6. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaan sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, olkoonpa se kaunokirjallinen tahi selittävä kirjallinen tai suullinen esitys, sävellys- tai näyttämöteos, elokuvateos, valokuvateos tai muu kuvataiteen teos, rakennustaiteen, taidekäsityön tai taideteollisuuden tuote taikka ilmetköönpä se muulla tavalla, on tekijänoikeus teokseen. Tekijänoikeus syntyy siten lähtökohtaisesti teoksen luoneelle luonnolliselle henkilölle.
7. Tekijänoikeuslain 1 §:n mukaiselta teokselta edellytetään, että sitä voidaan pitää tekijänsä itsenäisen luovan työn omaperäisenä tuloksena. Tällöin se ylittää teoskynnyksen eli saavuttaa teostason. Suojan edellytyksenä ei ole muita erityisiä vaatimuksia. Esimerkiksi tuotteen kirjallisella tai taiteellisella laadulla ei ole merkitystä eikä tuotteen aikaansaamiseksi vaaditulla työ- tai tietomäärällä. Ratkaisu teoskynnyksen ylittymisestä tehdään tapauskohtaisella harkinnalla.

8. Euroopan yhteisöjen tuomioistuin katsoi 16.7.2009 antamassaan ratkaisussa C-5/08 (Infopaq), että 11 sanasta koostuva ilmaisu voi saada tekijänoikeussuojaa, jos ilmaisu on omaperäinen, tekijänsä henkisen luomistyön tulos. Ratkaisussa C-145/10 (Painer), tuomioistuin katsoi, että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittyykö teoskynnys.
9. Esittävän taiteilijan oikeuksista säädetään tekijänoikeutta lähellä olevia oikeuksia eli niin sanottuja tekijänoikeuden lähioikeuksia käsittelevässä tekijänoikeuslain viidennessä luvussa. Lain 45 §:n 1 momentin mukaan esittävän taiteilijan kirjallisen tai taiteellisen teoksen taikka kansanperinteen esitystä ei hänen suostumuksettaan ole lupa ottaa äänilevyyn, elokuvaan tai muuhun laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa, eikä radion tai television välityksellä tai suoraan siirtämällä saattaa yleisön saataviin.
10. Lain 45 §:n 1 momentissa tarkoitettua esitystä, joka on tallennettu 46 §:ssä tarkoitettulle laitteelle (äänitallenne), ei esittävän taiteilijan suostumuksetta saa, ennen kuin 50 vuotta on kulunut esitysvuodesta: 1) siirtää laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa; 2) esittää julkisesti esitystapahtumassa läsnä olevalle yleisölle; 3) välittää yleisölle johtimitse tai johtimitta, mihin sisältyy myös tallennetun esityksen välittäminen yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada se saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana; 4) levittää yleisön keskuuteen.
11. Edellä 1 momentissa tarkoitettua esitystä, joka on tallennettu 46 a §:ssä tarkoitettulle laitteelle (kuvatallenne), ei esittävän taiteilijan suostumuksetta saa, ennen kuin 50 vuotta on kulunut esitysvuodesta: 1) siirtää laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa; 2) välittää yleisölle siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada se saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana; 3) levittää yleisön keskuuteen.

12. Tekijänoikeuslain 14 §:n 2 momentin mukaan opetustoiminnassa saa äänen tai kuvan suoran talteen ottamisen avulla valmistaa kappaleita opettajan tai oppilaan esittämästä julkistetusta teoksesta opetustoiminnassa tilapäisesti käytettäväksi. Siten valmistettua kappaletta ei saa käyttää muuhun tarkoitukseen.
13. Tekijänoikeuslain 54 a §:n mukaan mitä tässä laissa on säädetty opetustoiminnasta, ei sovelleta opetustoimintaan, jota harjoitetaan ansiotarkoituksessa.

Tekijänoikeusneuvoston aikaisempia lausuntoja

14. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 1989:1 oli kyse esiintymisestä markkinointivideolla muun muassa henkilöstön koulutuspalveluja ja kosmetiikan myyntiä esittelevissä puhelinmarkkinointitilanteissa. Tekijänoikeusneuvoston mukaan puhelinkeskusteluissa esitetyt keskustelut eivät olleet teoksia tai niiden omaperäisiä osia, eikä niiden esittämäinen siksi saanut suojaa tekijänoikeuslain 45 §:n nojalla. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa TN 2006:11 oli kysymys yliopistojen luentoesitysten tekijänoikeudellisesta suojasta opetuksessa. Lausunnossa TN 2020:3 oli kyse kuvan ja tekstin käytöstä yliopiston pääsykoemateriaalissa. Lausunnossa arvioitiin myös opetustoiminnan käsitettä.

Vastaus lausuntopyynnössä esitettyihin kysymyksiin

15. Vastauksena ensimmäiseen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa seuraavaa. Kyseessä oleva, luennon pohjana oleva teksti käsittelee tietyn, tarkemmin määrittelemättömän oppialan aihetta.
16. Saadakseen tekijänoikeuslain 45 §:n mukaista esittävän taiteilijan suojaa, esityksen pohjana tulee olla teossuojaa saava teos tai sen osa, kuten edellä on esimerkitapauksen osalta mainittu. Lisäksi kyseessä täytyy olla esitys, kuten lauluesitys tai puhe, josta nyt on kysymys. Tekijänoikeuslaissa ei ole rajattu esityksen tyyppijoukkoa tyhjentävästi.

17. Tekijänoikeuslain 45§:ssä ei kuitenkaan suojata minkä tahansa esittäjän teoksen esitystä. Säännöksessä mainitun esityksen tulee olla nimenomaisesti esittävän taiteilijan esitys. Laissa tai sen kotimaisissa esitöissä ei kuitenkaan tarkemmin määritellä, mitä esittävällä taiteilijalla tässä yhteydessä tarkoitetaan.
18. Maailman henkisen järjestön WIPO:n esitys- ja äänitesopimuksen 2(a) artiklan mukaan esittäjällä tarkoitetaan ”näyttelijöitä, laulajia, muusikkoja, tanssijoita ja muita henkilöitä, jotka näyttelevät, laulavat, lausuvat, tulkitsevat tai muulla tavalla esittävät kirjallisia tai taiteellisia teoksia taikka kansanperinteen ilmentymiä.”
19. Toisaalta mitään erillistä itse esityksen teossuojaa tai omaperäisyyttä ja toisaalta esittäjänsä yksilöllisyyttä vaativaa edellytystä ei esittävän taiteilijan esitykselle ole asetettu. ”Myös taiteellisesti heikko esitys voi saada mainittua suojaa.” (tekijänoikeuskomitean III osamietintö 1987:7 s.28).
20. Kotimaisessa kirjallisuudessa on pohjoismaisen tarkastelun perusteella päädytty siihen, että taiteilijan esityksestä puhuttaessa lain valmistelijat ovat pitäneet silmällä traditionaalista taiteilijakäsitettä, joka yhdistää käsitteen merkityksen esityksen taiteelliseen luonteeseen. (Haarmann: Tekijänoikeus ja lähioikeudet, Helsinki 2005, s. 261 ja siellä mainitut kirjallisuusviitteet). Se, saako luentoesitys esittävän taiteilijan lähioikeussuojaa, edellyttäisi siten, että esityksellä on taiteellinen luonne. Myös edellä mainittua WIPO:n määritelmää esittäjästä on tulkittu siten, että se edellyttäisi esityksen kuuluvan esittävän taiteen alaan (Harenko – Niiranen – Tarkela: Tekijänoikeus, 2016 2. uudistettu painos s. 434)
21. Professorin tai muun puhujan luentoesitys ei siten saa tyypillisesti esittävän taiteilijan lähioikeussuojaa, vaikka sen pohjana olisi teossuojaa saava teos tai sen osa.
22. Vastauksena ensimmäiseen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että ratkaisevaksi muodostuu se, onko kysymyksessä olevalla esityksellä

taiteellinen luonne. Hakija on kertonut, että kyseessä on professorin pitämä luento yleisölle suunnatussa tiedetapahtumassa. Tavallisella tiedeluennolla ei ole yleensä taiteellista luonnetta. Kyse on siten esityksessä annettujen tietojen perusteella pikemmin tiedeluennosta havainnollistavana tai selittävänä esityksenä eikä taiteellisen luonteen omaavasta esityksestä, joten puheen pitäjää ei ole pidettävä tekijänoikeuslain 45 §:n tarkoittamana esittävänä taiteilijana.

23. Koska vastaus ensimmäiseen kysymykseen on kielteinen, ei hakijan lausuntopyynnössään mainitsemin tavoin tekijänoikeusneuvosto arvioi tarpeelliseksi vastata hakijan toiseen ja kolmanteen kysymykseen.
24. Selvyiden vuoksi tekijänoikeusneuvosto kuitenkin toteaa, että luennon sisällön laatijalla voi olla tekijänoikeus luennon sisältöön. Mikäli tiedeluennon esittävä professori on laatinut kyseisen esityksen sisällön ja luennon sisältö nauttii teossuojaa, hän voi tekijänoikeutensa nojalla kieltää lähtökohtaisesti luennon kopioinnin. Tallentaminen matkapuhelimella on myös luentosisällön kopioimista.
25. Vastauksena neljänteen kysymykseen siitä, voiko ensimmäisessä kysymyksessä mainitussa tilaisuudessa professorin pitämän esityksen tulkita tekijänoikeuslain 14 §:n mukaiseksi opetustoiminnaksi, tekijänoikeusneuvosto toteaa ensiksi, että mainitussa säännöksessä ei ole tarkemmin määritelty mikä on opetustoimintaa.
26. Tekijänoikeuslain 14 § 1 momentin mukaan julkistetusta teoksesta saa sopimuslisenssin nojalla, siten kuin 26 §:ssä säädetään, valmistaa kappaleita opetustoiminnassa tai tieteellisessä tutkimuksessa käytettäväksi. Edelleen pykälässä on tarkemmin määritelty sallittu käyttö opetustoiminnassa ja tieteellisessä tutkimuksessa, kun mainittu sopimuslisenssi on hankittu.
27. Jo vuoden 1961 tekijänoikeuslaki mahdollisti 17 §:ssä teosten nauhoittamisen radiosta tai televisiosta opetustoiminnassa tai tieteellisessä tutkimuksessa käytettäväksi rajoitussäännöksen nojalla. Tekijänoikeuslain muutoksella

2005/821 säännös muutettiin yleiseksi sopimuslissenssisäännökseksi kattamaan kaikki teoslajit mitä tahansa valmistustapaa käyttäen. Vuoden 1961 komiteamietinnössä tai myöhemmissä lainvalmistelutöissä ei opetuksen määritelmää ole tarkemmin eritelty. Sen sijaan tekijänoikeuslain 54 a § rajaa säännöksen alaa niin, että se sulkee pois opetustoiminnan ansiotarkoituksessa.

28. Opetustoimintaa koskevia rajoitus- tai sopimuslissenssisäännöksiä on siis ollut nykyisessä tekijänoikeuslaissa sen säätämisestä vuonna 1961 lähtien. Tekijänoikeuslain opetustoimintaa koskevien rajoitusten esitöissä, sopimuslissenssisäännösten esitöissä tai muun muassa valokopiointia ja nauhoitusta opetustoiminnassa koskevassa tekijänoikeuskomitean I osamietinnössä (KM 1980:12) ei ole tarkemmin otettu kantaa siihen, mitä kaikkea opetustoiminnan piiriin kuuluu.
29. Muu opetusta koskeva lainsäädäntö ja lainvalmisteluaineisto ovat osaltaan hyödyllisiä opetustoiminnan alan tulkinnan suhteen, vaikka käytetty termi on usein opetustoimi opetustoiminnan asemesta eikä kattavaa määritelmää ole otettu käyttöön. Hallituksen esitys koulutusta koskevaksi lainsäädännöksi (HE 86/1997), jonka pohjalta säädettiin alkuperäisessä muodossaan muun muassa laki opetus- ja kulttuuritoimen rahoituksesta (635/1998, ajantasaisena 1705/2009) sisälsi sekä opetus- että kulttuuritoimen määritelmät kyseisen lain tarkoituksiin. Mainitun lain 2 §:n mukaan opetustoimella tarkoitetaan laissa toimintaa, jota järjestetään perusopetuslain, lukiolain, ammatillisesta koulutuksesta annettavan lain, ammatillisesta aikuiskoulutuksesta annettavan lain, ammattikorkeakouluopinnoista annetun lain ja taiteen perusopetuksesta annettavan lain nojalla. Lain 3 §:n mukaan kulttuuritoimella tarkoitetaan laissa voimassa olevan rahoituslain mukaisesti kirjastolain, kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain, nuorisotyölain, liikuntalain, museolain sekä teatteri- ja orkesterilain nojalla järjestettyä toimintaa. (HE 86/1997 s.109)
30. Esimerkiksi tieteen termipankin mukaan opetustoimi voidaan ymmärtää laajana, kaikkea opettamista ja oppimista koskevana toimintana.

Sivistystoimen katsovan laajempaan käsitteenä sisältävän saman lähteen mukaan kaiken sivistystä ylläpitävän ja edistävän toiminnan, joka kattaa ainakin opetusta, taidetta, tiedettä ja kulttuuria koskevan toiminnan. Analogisesti laissa yllä mainitun jaottelun kanssa ja mainittujen sanojen tavanomaisen ja vakiintuneen merkityksen mukaan suurelle yleisölle tiedetapahtumassa pidettyä luentoa ei ole pidettävä varsinaisesti opetukseen vaan pikemmin laajemmin ymmärrettynä sivistys- ja kulttuuritoimintana.

31. Vastauksena neljänteen kysymykseen tekijänoikeusneuvosto toteaa, että esimerkissä kuvattu yleisöluento tiedetapahtumassa ei ole tekijänoikeuslain 14 §:n tarkoittamaa opetustoimintaa, eikä yleisöllä ole oikeutta valmistaa esityksestä kappaleita käytettäväksi tilapäisesti opetustoiminnassa kyseisen lain 14 §:n 2 momentin mahdollistamalla tavalla.
32. Kuten vastauksessa ensimmäiseen kysymykseen esittävän taiteilijan esityksestä, kyse on viime kädessä yksittäistapauksellisesta harkinnasta. Selvyyden vuoksi tekijänoikeusneuvosto toteaa, että tekijänoikeuslain 12 §:n mukainen yksityistä käyttöä koskeva kopiointi soveltuu yleisemmin tekijänoikeudella suojatun sisällön kopiointiin kuin edellä käsitelty opetuskäytössä tapahtuva teosten hyödyntäminen tekijänoikeuslain 14 § mukaan. Tekijänoikeuslain 12 §:n mukaan julkistetusta teoksesta saa jokainen valmistaa muutaman kappaleen yksityistä käyttöään varten. Siten valmistettua kappaletta ei ole lupa käyttää muuhun tarkoitukseen. Tiedetapahtuman yleisöllä on siten 12 §:n mukainen oikeus ottaa luennosta kopio yksityistä käyttöä varten.

Puheenjohtaja

Ulla-Maija Mylly

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Ulla-Maija Mylly (puheenjohtaja), Juli Mansnérus, Samuli Melart, Mirkka Kivilehto, Sanna Nikula, Aku Toivonen, Jari Muikku, Ismo Huhtanen, Anniina Dahlström, Maria Rehbinder, Albert Mäkelä ja Asko Metsola.